

DEĞERLENDİRMELER

ALTIN ÇÜS

Ebru ÇETİN MİLCİ

Erdal Şahin, *Hakas Destanı Altın Çüs (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılıp demir perdenin kalkmasının ardından, ülkemizdeki Türk tarihi ve kültürü araştırmaları için zengin malzemelerle dolu bir dünya açıldı. Türk Dünyası'nın çeşitli bölgelerinde konuşulan Türk lehçeleri ve bu lehçelerle yazılmış tarih ve edebiyat ürünleri, Türk kültürünün karanlıkta kalmış geçmişine ve bugününe ışık tutacaktı. Bu konuda birçok değerli bilim adamı önemli çalışmalar yaptılar. Tarihimizi aydınlatan pek çok yeni eserle, özellikle de edebiyat ürünleriyle bu çalışmalar sayesinde tanıştık. Bu döneme kadar fazla bilgi sahibi olamadığımız Hakas Türkleri hakkındaki önemli çalışmalar da bu dönemde yapılmaya başlandı.

Hakas Türkleri özellikle sözlü edebiyat ürünleri zengin Türk topluluklarından biridir. Hakaslar, Rusya Federasyonu'nun Sibirya Federal Bölgesi'nde Yenisey-Abakan havzası içinde yaşayan ve Sagay, Kaçın, Koybal, Kızıl, Beltir, Şor boylarından oluşan eski Kırgız kökenli Türk halkıdır. Hakas Türklerinin ataları eski Kırgız Türkleridir. Uzun süre Hristiyanlık baskısında kaldıkları halde bugün Sibirya'daki diğer Türk boyları gibi Şamanizm (Kamlık) inancını sürdürmektedirler.

Hakaslar geçmişten bugüne değişik türlerde halk edebiyatı ürünleri vermişlerdir. Bunları nesilden nesile aktararak dillerine ve kültürlerine sahip

çıkmişlar ve onları geleceğe taşımışlardır. Bu ürünler arasında özellikle toplumun geçmişteki yaşantısını ve dünya görüşünü yansıtan destanların yeri büyüktür.

Türkiye dışındaki Türk lehçeleriyle ilgili çalışmalarıyla tanıdığımız Dr. Erdal Şahin tarafından Hakasların dili ve kültürünü yansıtan yeni bir çalışma hazırlandı. *Hakas Destanı Altın Çüs (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)* adlı kitap Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları arasında çıktı. Hakasların önemli destanlarından olan Altın Çüs destanını konu edinen eser, Türk dili adına dikkate değer bir çalışmadır.

Çalışmanın metin bölümünü oluşturan destanda, bilinmeyen bir tarihte birbirine düşman halk ve hanların birbirleriyle mücadeleleri anlatılmaktadır. Altın Çüs destanının göçebelik kültürünün yaşandığı, kadın önderlerin ve savaşçıların at koşturup savaştığı, güçlü merkezi bir yönetimin bulunmayıp boy ve beylerin birbirleri üzerinde hakimiyet kurmak için mücadele ettikleri çok eski zamanlara uzandığı anlaşılmaktadır. Eski Türk kültürüne ait birçok ögeyi barındıran destan diğer Türk destanlarında bulunan birçok motifi de içermektedir.

Yazar çalışmasını “Giriş”, “Metin-Aktarma” ve “Dizin” olmak üzere üç ana bölüme ayırmıştır. Kitabın başında öncelikle Hakas Türkçesinin Kiril harfli alfabesi ve Latin harfleriyle yazı çevrimi verilmiştir. “Giriş” bölümünün birinci kısmında Hakas Türklerinin geçmişleri ve bugünkü durumlarıyla ilgili bir değerlendirme yapılmış; ikinci kısmında destanın kaynakları, söyleyicisi, özeti ve içerdiği motifler üzerinde durulmuş; üçüncü kısmındaysa Hakas Türkçesinin ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiş ve bunlar metinden alınmış örneklerle desteklenmiştir. Bu kısım Hakas Türkçesi’nin bu özellikleriyle ilgili Türkiye’de yayımlanmış en kapsamlı çalışmadır.

“Metin-Aktarma” bölümünde Altın Çüs destanının Latin harflerine çevrilmiş metniyle Türkiye Türkçesine aktarımı aynı sayfada yan yana yerleştirilmiştir.

“Kelimeler Dizinini” bölümünde metinde geçen tüm sözcükler ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiş, sözcüklerin metin içinde aldıkları çekim ekleri de gösterilerek sıralanmıştır. Yazar, metinde geçen Hakas Türkçesi’ndeki alıntı sözcükleri de tespit etmiş ve bu sözcüklerin kökeni ile alıntı yapılan dildeki şeklini de göstermiştir.

Kelimeler dizininin sonra “özel isimler dizini” yer alır. Burada destandaki kahramanların isimleri verilmiş ve ismin yanına parantez içinde özel isim olan kelime veya kelimelerin Türkiye Türkçesi’yle karşılıkları yazılmıştır. Destandaki kahramanların adlarının çoğunlukla Türkçe kelimelerden olması dikkat çekicidir.

Büyük emek sonucu hazırlanmış ve alanındaki boşluğu dolduran bu çalışma; Türk dili, Türk tarihi ve kültürüyle ilgilenenlerin yararlanacağı önemli bir kaynaktır.